

KESKEISIMMÄT TULOKSET

- Noin kolmasosa peruskoulun 4.–9.-luokkalaisista on kokenut kiusaamista nykyisessä koulussaan ja vastaava määrä oppilaiden huoltajia vastasi, että omaa lasta on kiusattu.
- Koulun henkilöstölle suurimpana huolenaiheena näyttäytyvät oppilaiden poissaolot ja yksinäisyys sekä näihin puuttuminen kokonaisvaltaisesti.
- Viidennes oppilaista ei koe koulun ilmapiiriä ja oppilaiden hyvinvointia edistävää toimintaa onnistuneeksi.
- Huoltajat kokivat lapsensa viihtyvän koulussa pääasiassa hyvin, mutta kolmannes huoltajista ei uskonut lapsensa voivan olla koulussa oma itsensä ilman pelkoa kiusatuksi tulemisestä

Kiusaaminen näyttäytyy eri tavoin koulun henkilöstölle kuin oppilaille ja heidän huoltajilleen

Kiusaaminen on kouluissa edelleen yleinen ilmiö, jolla on kauaskantoiset seuraukset niin kiusatun kuin kiusaajankin elämään. Kiusaaminen on ryhmäilmiö, joka vaikuttaa luokassa kaikkiin ryhmän jäseniin. (mm. Slattery ym., 2019; Salmivalli, 2010; Salmivalli & Nieminen, 2002; James, 2010). Kansallinen koulutuksen arviointikeskus toteutti arvioinnin kiusaamisen vastaisista menetelmistä, jonka yhteydessä se keräsi tietoa eri menetelmien käytöstä sekä koulujen kiusaamisen vastaisesta toiminnasta. Tässä julkaisussa esitellään tuloksia koulujen kiusaamisen vastaisesta työstä koulujen henkilöstön, oppilaiden ja huoltajien näkökulmasta. Koulujen keskeisenä haasteena tulosten mukaan oli kouluviihtyvyyden ja turvallisen oppimisympäristön takaaminen kaikille oppilaille. Tämän lisäksi sekä henkilöstö että huoltajat olivat huolissaan internetissä ja sosiaalisessa mediassa tapahtuvasta kiusaamisesta ja kokivat siihen puuttumisen haastavaksi.

Kiusaaminen vaikuttaa koko ryhmään

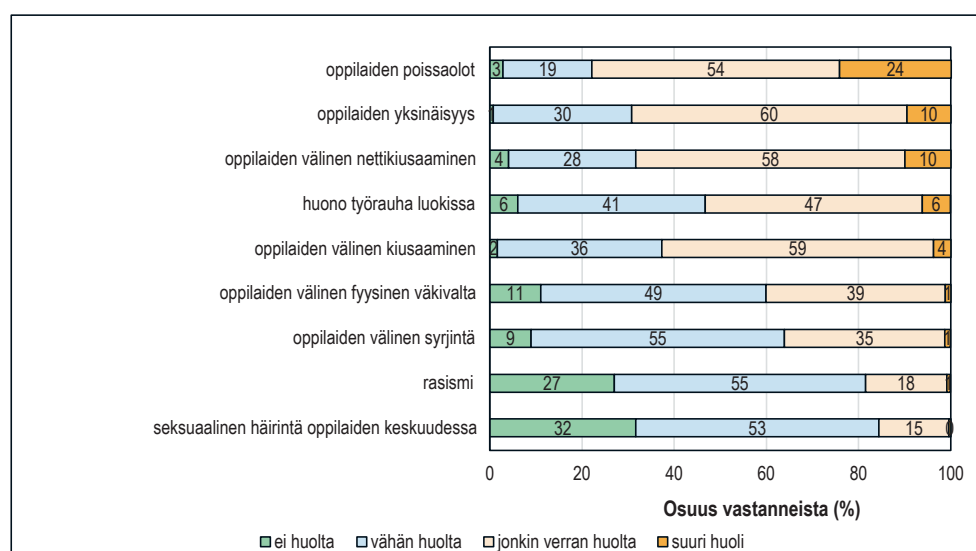
Kiusaaminen on ryhmäilmiö ja perustuu valtaepätasapainoon kiusaajan tai kiusaajien ja kiusatun välillä (Salmivalli, 2010; Salmivalli & Nieminen, 2002; James, 2010). Kiusaamisen ilmenemismuodot ovat hyvin vaihtelevia ja kiusaamista tapahtuu koulun arjessa erilaisin tavoin. Se voi olla suoraa ja kaikille näkyvää, kuten jonkun oppilaan haukkumista tai epäsuoraa, kuten ryhmän ulkopuolelle jättämistä. Hienovarainen, epäsuora kiusaaminen jää useammin koulun aikuisilta piiloon. Moderniksi haasteeksi on noussut myös nettikiusaaminen sen monine muotoineen. (Smith, 2016; Salmivalli, 2010; James, 2010.) Erilaisten kiusaamisen muotojen yleisyys vaihtelee oppilaiden iän ja sukupuolen mukaan (Smith, 2016; James, 2010), mutta kaikkea kiusaamista leimaa pyrkimys saattaa uhri tilanteeseen, joka tuottaa hänelle häpeää ja fyysistä tai psyykkistä vahinkoa (Salmivalli, 2010). Kiusaamisen syyksi on usein esitetty kiusaajan tai kiusaajien pyrkimystä saaavuttaa ryhmässä valtaa kiusaamisen avulla, mikä korostaa ilmiön luonnetta ryhmäilmiönä (Smith, 2016; Salmivalli, 2010). Toisaalta kiusaamisen kaltaiselle sosiaalisista normeista poikkeavalle käytökselle lapsella on tunnistettavissa hyvin moninaisia syitä yhteiskunnan rakenteista ja ryhmän epävirallisista normeista aina yksilön kotitaustaan tai mielenterveyteen liittyviin haasteisiin (James, 2010; Olweus, 1997; Nensel, ym., 2001; Roberts, 2000), eikä kiusaamista tule yksinkertaistaa vain yksilön intresseistä johtuvaksi ilmiöksi.

Kiusaamista voidaan tarkastella oppilasryhmän roolien kautta. Oppilaat toimivat luokassa jatkuvasti vuorovaikutuksessa toistensa kanssa ja heidän sosiaalista kanssakäymistään ohjaavat vertaisuhteiden lisäksi heidän sosiaaliset taitonsa, kotitaustansa, aiemmat kokemuksensa ja tulkintansa itsestään (Smith, 2016; Salmivalli, 2010).

Kiusaaminen on koko oppilasryhmää koskettava ilmiö ja ryhmän jokaisella jäsenellä voidaan katsoa olevan oma roolinsa kiusaamistilanteissa. Kiusaajan ja kiusatun roolien lisäksi ryhmässä on havaittavissa kiusaajan apurin, kiusatun puolustajan ja hiljaisen hyväksyjän roolit. (Salmivalli, 2010.) Roolit eivät kuitenkaan ole täysin yksiselitteisiä ja yksilöllä voi olla ryhmässä useampia rooleja. On esimerkiksi verrattain yleistä, että muita kiusaava oppilas tulee myös itse kiusatuksi ja roolit elävät ryhmän dynamiikan muutoksissa kohtalaisen paljon. Tämän lisäksi oppilaat, jotka ovat sekä kiusaajia että kiusaamisen uhreja, saavat huomommin apua ja tukea kuin muut oppilaat. (Salmivalli, 2010; Salmivalli & Nieminen, 2002; James, 2010; Smith, 2016.) Kiusaamisen voidaan siis todeta olevan hyvin moniulotteinen ilmiö ja sen havaitseminen sekä siihen puuttuminen vaatii koulun henkilökunnalta hyvää oppilastuntemusta sekä hyviä vuorovaikutustaitoja.

Koulujen henkilöstö painottaa kiusaamisen ennaltaehkäisyn kehittämistä

Arviointiaineiston mukaan koulujen henkilöstö koki suurimmaksi oppilaiden hyvinvointiin liittyväksi huolenaiheeksi oppilaiden poissaolot ja yksinäisyyden sekä oppilaiden välisen nettikiusaamisen (kuvio 1). Vähiten huolta aiheuttivat rasismi sekä seksuaalinen häirintä oppilaiden keskuudessa, joskin alle viides vastaajista arvioi ilmiön herättävän ainakin jonkin verran huolta. Tämä ei kuitenkaan kerro siitä, etteikö rasismia, syrjintää tai seksuaalista häirintää esiintyisi kouluissa. Oppilaat kertoivat avoimissa vastauksissa kokemuksistaan mainituista osa-alueista ja painottivat kokemuksissaan myös sitä, että toiminta oli jäänyt koulun aikuisilta huomaamatta. Rasismin, syrjinnän tai seksuaalisen häirinnän kokemus voi olla oppilaille hyvin herkkä aihe ja siitä keskustelu koulun henkilöstön kanssa voidaan kokea haastavaksi. Tämä voi osaltaan selittää sitä, etteivät rasismi, syrjintä ja seksuaalinen häirintä näyttäyty koulujen henkilöstölle niin suurena huolenaiheena.

KUVIO 1. Henkilöstön näkemys siitä, kuinka suurena huolenaiheena kysytyt asiat näyttäytyvät heidän koulussaan tällä hetkellä (n = 243–244).

Avoimissa vastauksissa ja haastatteluissa henkilöstön edustajat korostivat haasteita etenkin netissä tapahtuvaan kiusaamiseen puuttumisessa ja kokivat, että tarvitsisivat lisää työkaluja nettikiusaamisen havaitsemiseen, siihen puuttumiseen ja sen ehkäisyyn.

”Sosiaalisessa mediassa tai koulun ulkopuolella tapahtuva kiusaaminen näkyy usein koulussa, mutta työkaluja ja voimia siihen puuttumiseen ei koululla ole hyvästä yhteistyöstä huolimatta.”

Kysytyt huolenaiheet näyttäytyivät erilaisina erikokoisissa kouluissa. Yli 500 oppilaan kouluissa oppilaiden välinen kiusaaminen, seksuaalinen häirintä, rasismi ja oppilaiden välinen nettikiusaaminen näyttäytyivät suurempana huolenaiheena kuin pienissä, alle 200 oppilaan kouluissa¹. Keskikokoiset koulut asettuivat jokaisen huolenaiheen kohdalla pienten ja suurten koulujen väliin ja aineiston perusteella voidaankin todeta, että huolenaiheet näyttävät kasvavan koulun koon suurentuessa.

Koulun koon lisäksi vastauksissa oli vaihtelua koulun tyyppin mukaan. Fyysistä väkivaltaa lukuun ottamatta kysytyt asiat herättivät alakouluissa vähemmän huolta yläkoulujen henkilöstöön verrattuna. Yhtenäiskoulujen henkilökunnan vastaukset asettuivat alakoulun ja yläkoulun henkilöstön vastausten väliin. Suurimmat erot huolenaiheissa ala- ja yläkoulujen välillä olivat oppilaiden välisessä seksuaalisessa häirinnässä², oppilaiden yksinäisyydessä³ ja oppilaiden poissaoloissa⁴. Huomattavia eroja oli myös oppilaiden välisessä kiusaamisessa⁵ ja nettikiusaamisessa⁶ sekä rasismissa⁷.

Haastatteluissa ja avoimissa vastauksissa koulujen henkilöstö korosti ennaltaehkäisyn merkitystä koulujen kiusaamisen vastaisessa toiminnassa. Tärkeiksi ennaltaehkäisevän työn keinoiksi he mainitsivat ajan oppilaiden kohtaamiselle, oppilastuntemuksen, koko koulun yhteisen, oppilasryhmiä sekoittavan tekemisen sekä tunne- ja vuorovaikutustaitojen opetuksen niin osana kouluarkea kuin erillisinä oppitunteina. Tunne- ja vuorovaikutustaitojen osalta henkilöstö painotti myös oman osaamisensa kehittämistä ja tukea kyseisten taitojen opettamiseen.

”Ennaltaehkäisy on merkittävä osa kiusaamisen ehkäisyä. Tunnetaitojen huomioiminen tulisi ottaa koko lukuvuoden teemaksi ja yhteiseksi tapahtumiksi. Tunnetaitoja tulisi konkretisoida oppilaita osallistamalla.”

Koulujen henkilöstö toivoi koulutusta yleisesti kiusaamisen ennaltaehkäisyyn ja siihen puuttumiseen. He kokivat, ettei tietoa tarkoituksenmukaisista toimintatavoista ole nykyisellään tarjolla tarpeeksi ja saavutettavasti.

”Henkilöstö kaipaa lisää ajankohtaista koulutusta kiusaamisen vastaiseen työhön. Sitä on yllättävän vähän tarjolla.”

1 Asteikko: 1 = ei huolta, 2 = vähän huolta, 3 = jonkin verran huolta, 4 = suuri huoli. Oppilaiden välinen kiusaaminen: suuret koulut (ka. 2,9), pienet koulut (ka. 2,4), $p < 0,001$, $f = 0,31$. Seksuaalinen häirintä: suuret koulut (ka. 2,2), pienet koulut (ka. 1,5), $p < 0,001$, $f = 0,38$. Rasisimi: suuret koulut (ka. 2,1), pienet koulut (ka. 1,6), $p < 0,001$, $f = 0,33$. Oppilaiden välinen nettikiusaaminen: suuret koulut (ka. 2,9), pienet koulut (ka. 2,5), $p < 0,001$, $f = 0,29$

2 Alakoulut (ka. 1,5), yläkoulut (ka. 2,3) $p < 0,001$, $f = 0,51$

3 Alakoulut (ka. 2,5), yläkoulut (ka. 3,1), $p < 0,001$, $f = 0,40$

4 Alakoulut (ka. 2,7), yläkoulut (ka. 3,3), $p < 0,001$, $f = 0,38$

5 Alakoulut (ka. 2,4), yläkoulut (ka. 2,9), $p < 0,001$, $f = 0,33$

6 Alakoulut (ka. 2,5), yläkoulut (ka. 3,0) $p < 0,001$, $f = 0,29$

7 Alakoulut (ka. 1,7), yläkoulut (ka. 2,2), $p < 0,001$, $f = 0,28$

KIUSAAMISEN MÄÄRITELMÄ

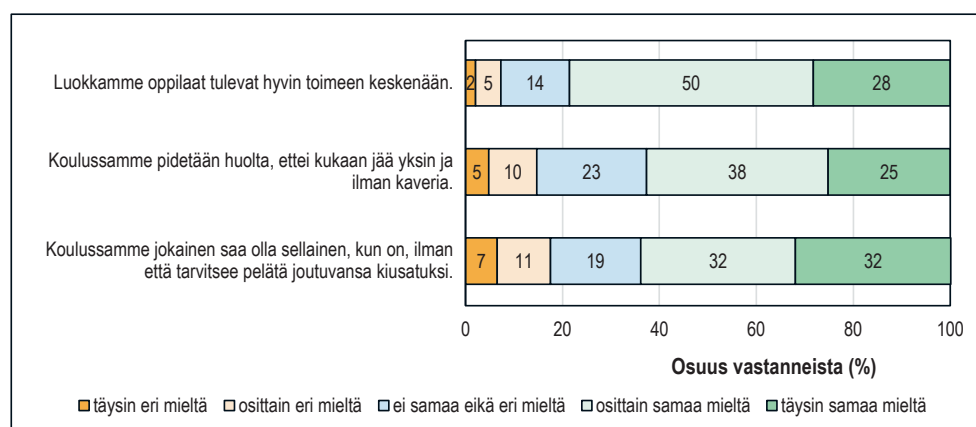
- Yleisen määritelmän mukaan kiusaamista on se, kun yhdelle ja samalle oppilaalle aiheutetaan toistuvasti vahinkoa tai pahaa mieltä. Tekijöinä on joku tai jotkut, joita vastaan kiusatun on vaikea puolustautua (Olweus 1993; Salmivalli 2010).
- Kouluilla on lakiin kirjattu velvollisuus puuttua tietoonsa tulleeseen kiusaamiseen, joka on tapahtunut koulussa tai koulumatkan aikana (Perusopetuslaki 628/1998).
- Kiusaamisella voi olla pitkäaikaiset seuraukset siinä mukana olleiden elämään ja etenkin kiusatun kohdalla kiusaamisella voi olla huomattavia vaikutuksia mielenterveyteen sekä sosiaaliseen kanssakäymiseen tulevaisuudessa.
- Kiusaaminen nähdään yleisesti ryhmäilmiönä ja kiusaajan on nykytutkimuksessa nähty toiminnallaan pyrkivän yleisesti dominoivaan rooliin ryhmässä. Kiusatun ominaisuuksilla ei näin ollen ole huomattavaa merkitystä kiusaamisen kohteeksi valikoitumisessa, vaan tilanteen kehittymiseen vaikuttaa usein koko oppilasryhmän dynamiikka.

Vastaajat arvostivat myös selkeää struktuuria kiusaamistapausten selvittämiseen ja yhteisen toimintamallin koettiin myös sitouttavan koko koulun henkilöstöä mukaan toimintaan.

Oppilaat toivovat opettajilta aikaa vertaissuhteiden tukemiseen

Kiusaaminen on edelleen verrattain yleinen ilmiö kouluissa ja merkittävä osa oppilaista on kokenut kiusaamista. Arviointiaineiston perusteella oppilaista noin kolmannesta (30 %) on kiusattu nykyisessä koulussaan. Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen kouluterveyskyselyn tulokset ovat samansuuntaisia ja kiusaaminen näyttöä pääosin yhtä yleisenä ilmiönä (THL 2021). Oppilailta ei kysytty kiusaamisen säännöllisyydestä, joten arviointiaineiston perusteella ei voida arvioida toistuvan kiusaamisen yleisyyttä.

Kiusaamisen yleisyyden lisäksi oppilaiden kouluhyvinvointiin vaikuttavat koulun yleinen ilmapiiri ja vertaissuhteet. Arviointiaineiston mukaan oppilaat kokivat koulu-yhteisönsä ilmapiiriin verrattain hyväksi, mutta tunnistivat myös ilmapiiriä ja yleistä hyvinvointia heikentäviä tekijöitä. Vastaajista noin kolme neljäsosaa (78 %) koki, että hänen luokkansa oppilaat tulevat hyvin toimeen keskenään, mutta toisaalta seitsemän prosenttia vastaajista oli tästä eri mieltä (kuvio 2). Kokonaisuudessaan luokan oppilaiden vertaissuhteet koettiin kuitenkin hyväksi (ka. 3,8⁸). Vastausten perusteella osa oppilaista oli sitä mieltä, että koulussa ei tueta oppilaiden vertaissuhteita riittävästi ja kuudesosa (15 %) oppilaista vastasi, ettei hänen koulussaan huolehdi siitä, että kaikilla olisi kaveri. Lähes sama määrä vastaajista (18 %) koki, ettei hänen koulussaan jokainen saa olla sellainen kuin on, ilman pelkoa kiusatuksi tulemisesta. Tämä kertoo osaltaan siitä, että oppilaat tunnistavat koulun arjessa haitallisia epävirallisia normeja, joiden rikkominen voi johtaa kiusaamiseen. Myönteistä on, että oppilaat olivat melko samaa mieltä siitä, että koulussa tuetaan kaverisuhteita (ka. 3,7) ja koulussa saa olla oma itsensä (ka. 3,7). Täytyy kuitenkin muistaa, että kaikki oppilaat eivät koe edellisiä asioita samoin ja tämän vuoksi koulujen tulisikin pohtia, miten arkipäiväistä toimintaa ja oppilaiden vuorovaihtussuhteita voisi kehittää aidosti kaikki oppilaat huomioivaan suuntaan.

KUVIO 2. Oppilaiden näkemys koulun ilmapiiristä ja luokan vertaissuhteista (n = 11 952–11 997).

⁸ Asteikko 1–5; summamuuttuja, joka on muodostettu väittämistä ”Luokkamme oppilaat tulevat hyvin toimeen keskenään”, ”Koulussamme pidetään huolta, ettei kukaan jää yksin tai ilman kaveria” sekä ”Koulussamme jokainen saa olla sellainen kuin on, ilman että tarvitsee pelätä tulevansa kiusatuksi”.

Oppilaat kokivat useammin alakouluissa kuin yhtenäis- tai yläkouluissa, että heidän koulussaan pidetään huolta siitä, ettei kukaan jää yksin tai ilman kaveria⁹. Oppilaiden kokemus oli vastaava myös kysyttäessä saako heidän kouluissaan jokainen olla sellainen kuin on, ilman että tämän tarvitsee pelätä tulevansa kiusatuksi¹⁰. Samansuuntainen ero oli myös verratessa pieniä kouluja keskisuuriin sekä suuriin kouluihin. Pienissä kouluissa oppilaat kokivat useammin, että koulussa pidetään huolta, ettei kukaan jää yksin, ja että koulussa jokainen saa olla sellainen kuin on ilman, että tämän tarvitsee pelätä kiusatuksi tulemista, mutta erot oppilaiden kokemusten välillä eivät olleet suuria. Koulun koko tai tyyppi eivät olleet yhteydessä siihen, miten hyvin oppilaat kokivat luokkansa oppilaiden tulevan toimeen keskenään ja luokkahenki koettiin pääasiassa hyväksi.

Oppilaat kokivat tärkeäksi, että kiusaamiseen puututaan selkeästi aina ja että kiusaamisella olisi aina seurauksia kiusaajalle. He arvostivat myös kuulluksi tulemista ja opettajien käyttämää aikaa kiusaamistilanteiden selvittelyyn.

”Jos havaitaan fyysistä tai henkistä kiusaamista opettajat ja joskus myös oppilaat puuttuvat siihen välittömästi. Yleensä asiat saadaan selvitettyä pitkällä keskustelulla, mutta jos ei, kiusaaja voi saada rangaistuksen. Jos asiat lähtevät käsistä opettajat voivat kutsua oppilaiden vanhemmat koululle puhumaan. Eli koulussamme puututaan hyvin nopeasti ja hyvin kiusaamiseen, ei väliä, onko se haukkumista, potkimista tai tönimistä. Myös nettikiusaamisesta voi kertoa opettajalle ja siihenkin puututaan heti.”

Tämän lisäksi oppilaat mainitsivat hyväksi kiusaamisesta keskustelun yleisellä tasolla sekä kiusaamista, sosiaalisia taitoja ja tunnetaitoja käsittelevät oppitunnit.

”Vi pratar om mobbning och varför det är fel att mobba en annan klasskamrat och konsekvenser för detta. Tillsammans i klassen försöker alla i klassen att fundera på hur vi kan vara vänligare mot andra och vad vi kan gör för att kunna förebygga mobbning. Hitta på mera roliga aktiviteter och program så att alla ska kunna må bra.”

Oppilaat toivoivat myös, että koulun henkilökunta rakentaa aktiivisesti ilmapiiriä, jossa kaikki otetaan huomioon ja mukaan toimintaan. Lisäksi he mainitsivat usein tärkeänä yksittäisiä hyvin konkreettisia asioita, kuten luokalle tarjottu yhteinen välituntitoiminta, vaihteleva ryhmien muodostaminen oppituntien aikana sekä yhdessä oppilaiden kanssa pohditut ideat luokan yhteiseen tekemiseen.

Kiusaamisen vastaisen työn heikkouksiksi oppilaat mainitsivat kokemuksen siitä, ettei koulun henkilökunta ole ottanut kiusaamistapauksia tosissaan tai joissain tapauksissa jopa siitä, ettei henkilökuntaa kiinnosta.

”Kiusaamiseen puututtaisiin niin, ettei sitä enää tapahtuisi. Ei vain niin, että kun näkee, ollaan ”hei ei tämmöstä” ja hanskat tiskiin. Kiusaamistilanteen jälkeen, kiusaajaa ja kiusattua tulisi tarkkailla, miten kiusattu pärjää, ja jatkaako kiusaaja.”

Tämän lisäksi oppilaat toivoivat lisää aikaa kiusaamistilanteiden perinpohjaiseen selvittelyyn ja osa heistä kertoikin, ettei kiusaamistapausta ollut selvitetty täysin loppuun asti. Henkilökunnalta toivottiin myös enemmän herkkyyttä epäsuoran kiusaamisen huomaamiseen. Oppilaat toivoivat, että kiusaamisesta keskusteltaisiin enemmän yleisellä

9 Alakoulut (ka. 4,1), yhtenäiskoulut (ka. 3,6), yläkoulut (ka. 3,4), $p < 0,001$, $f = 0,23$

10 Alakoulut (ka. 4,2), yhtenäiskoulut (ka. 3,6), yläkoulut (ka. 3,3), $p < 0,001$, $f = 0,25$

tasolla esimerkiksi pohtimalla ilmiötä eri näkökulmista ja keskustelemalla kiusaamisesta ja siihen puuttumisesta omassa luokassa.

”Enemmän tapahtumia ja yhteisiä pohtimistehtäviä, ymmärryksen lisäystä erilaisuudesta (lgbtq+, poc-ihmiset, vammaiset yms.), lisää ryhmätytystä”

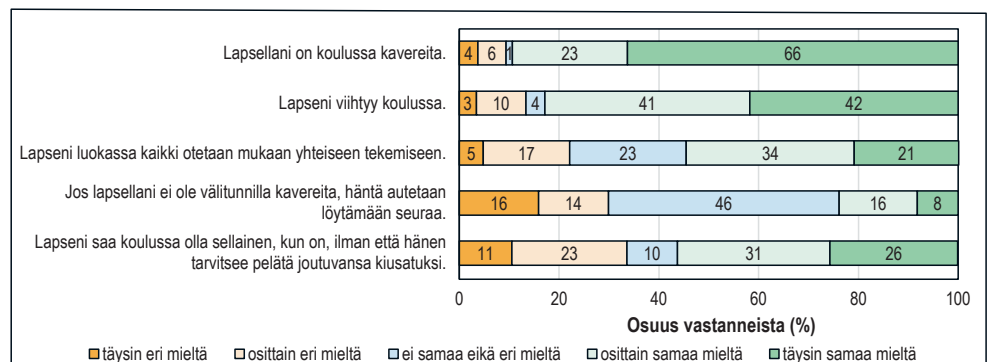
Oppilaista osa halusi enemmän koko ryhmälle ohjattua yhteistä tekemistä. Toisaalta on hyvä huomioda, että osa oppilaista ilmoitti juuri tällaisen toiminnan olevan kiusaamishistoriansa takia ahdistavaa.

Oppilaiden kokemukset koulun kiusaamisen vastaisesta työstä vaihtelivat huomattavasti riippuen siitä, millaista kokemusta heillä itsellään oli kiusaamisesta sekä millaisessa ryhmässä ja millä luokka-asteella he olivat. Koulujen henkilöstöltä vaaditaankin varsin hyvää oppilastuntemusta koulun kiusaamisen vastaista toimintaa suunniteltaessa. Toisaalta oppilaiden kokemus kuulluksi tulemisesta ja koulun henkilökunnan ajasta ja kiinnostuksesta heidän hyvinvointiaan kohtaan oli verrattain yleisesti mainittu tekijä. Lisäksi oppilaat toivoivat hyvin säännönmukaisesti selkeitä ja näkyviä toimintatapoja kiusaamiseen puuttumisessa.

Huoltajat arvostavat avointa kommunikaatiota koulun kanssa

Arviointiaineiston mukaan kiusaaminen koskettaa laajasti perheitä. Useampi kuin joka kolmas (39 %) vastanneista huoltajista ilmoitti, että omaa lasta on kiusattu tämän nykyisessä koulussa ja kymmenen prosenttia ei tiennyt onko omaa lasta kiusattu. Huoltajista kymmenen prosenttia ilmoitti lapsensa kiusanneen muita hänen nykyisessä koulussaan ja viidennes (21 %) vastaajista ei tiennyt onko oma lapsi kiusannut muita.

Myös huoltajat tunnistavat koulussa olevia epävirallisia normeja, jotka vaikuttavat siihen, millainen käyttäytyminen on koulussa oppilaiden keskuudessa hyväksyttävää. Arviointiaineiston mukaan huoltajista kolmasosa (34 %) koki, ettei heidän lapsensa voi olla koulussa sellainen kuin on, ilman että hänen tarvitsee pelätä joutuvansa kiusatuksi (kuvio 3). Hieman pienempi osa huoltajista (30 %) uskoi, ettei hänen lastansa auteta löytämään välitunnilla seuraa, jos hänellä ei ole näytä sitä olevan. Yli puolet vastaajista (55 %) kuitenkin koki, että lapsen luokassa otetaan kaikki mukaan yhteiseen tekemiseen.

KUVIO 3. Huoltajien näkemys lapsensa kouluviihtymisestä ja luokan vertaissuhteiden tukemisesta (n = 2 095 – 2 110).

Arviointiaineiston mukaan alakouluissa ja pienissä kouluissa opiskelevien lasten huoltajat kokivat vertaissuhteiden tukemisen positiivisemmaksi sekä lapsen kouluviihtymisen paremmaksi yläkoululaisten huoltajiin verrattuna, mutta vastaajaryhmien väliset erot eivät olleet suuria.

Kun huoltajilta kysyttiin heidän kokemuksistaan koulun kiusaamisen vastaisesta työstä, valtaosa mainitsi myönteisenä kokemuksena lapsensa koulun opettajien, etenkin luokanopettajan tai -ohjaajan, asenteet kiusaamisen vastaiseen työhön. Opettajien varhainen ja tehokas puuttuminen, avoin kommunikaatio sekä läpinäkyvyys niin kiusaamista ennaltaehkäisevässä työssä kuin siihen puuttumisessakin koettiin onnistuneeksi.

”Att de varit lyhörda och tagit itu med saken genast. Har nolltolerans för mobbning. Tar saken allvarligt och har fin samarbete med alla inblandade, informationen fungerar. Diskuterar ofta tillsammans med eleverna hur en bra kompis skall vara och gör trevliga saker som stärker gemenskapen i skolan.”

Tämän lisäksi huoltajat arvostivat kokemusta siitä, että opettaja on aidosti kiinnostunut ja välittää oppilaidensa hyvinvoinnista. Huoltajat mainitsivat koulujen kiusaamisen vastaisen työn onnistumisina myös yleisen kiusaamisesta keskustelun sekä tunne- ja vuorovaikutustaitojen opetuksen osana koulun arkea sekä erillisinä oppitunteinaan. Koulun yhteisöllisen ilmapiirin sekä huoltajien aktiivisen osallistumisen katsottiin edistävän oppilaiden hyvinvointia ja näiden lisäksi huoltajat mainitsivat vastauksissaan melko usein erityisesti kuraattorien, mutta myös muun koulun oppilashuollon henkilökunnan merkityksen.

”Yhteisöllisyys. Mielestäni se, jos oppilaat tuntevat toiset oppilaat ja heidän perhettään nostaa kynnystä kiusata tuntemansa perheen lasta. Läheinen ja aktiivinen yhteistyö kodin ja koulun välillä. Se, että opettaja tuntisi lasten perheet ja tilanteet paremmin auttaisi varmasti monessa tilanteessa. Toki ymmärrän opettajien resurssien rajallisuuden. Ei aina, mutta varmasti usein, kiusaamiseen johtavia syitä löytyy kiusaaja lapsen kotioloista ja asenteista. Siksi niihin tulee tarvittaessa pystyä jotenkin puuttumaan ottamalla kiusaajan vanhemmat yhteistyöhön. Tarvittaessa otettava mukaan/siirrettävä asia sosiaalityöntekijöille, koska koulun resurssit ja keinot ovat rajalliset.”

Huoltajat painottivat vahvasti opettajien roolia kiusaamisen vastaisen työn kehittämisessä. Huoltajien mielestä on tärkeää, että opettajille varataan riittävä aika oppilaiden kohtaamiseen, heidän tarpeidensa huomioimiseen sekä ryhmän sisäisten konfliktien havaitsemiseen. Tämän lisäksi huoltajat toivoivat opettajilta sensitiivisyyttä niin kiusaamistilanteita selvittäessä kuin arjen kohtaamisissa yleisesti. Huoltajat olivat myös kiinnostuneita koulun kiusaamisen vastaisesta toiminnasta ja toivoivat saavansa siitä mahdollisimman laajasti tietoa. Osa vastaajista toivoi voivansa itse osallistua toimintaan enemmän. Osallisuus painottui myös kiusaamistilanteiden selvittelyssä ja huoltajat toivoivat heihin otettavan matalalla kynnyksellä yhteyttä kaikissa kiusaamistapauksissa.

”Huoltajille olisi hyvä saada jonkinlainen säännöllinen info: mitä teen, jos lastani kiusataan/ mitä teen, jos lapseni kiusaa. Huoltajien rooli on hyvin tärkeä, eikä kiusaaminen lopu, mikäli kotona se sallitaan.”

Koulun henkilöstön rooli oppilaiden vertaissuhteiden tukemisessa koettiin olevan huomattava ja henkilöstön toivottiin suunnittelevan oppilaille myös ohjattua toimintaa arjessa tapahtuvan ryhmäyttämisen ohella. Tämän lisäksi kiusaamiseen sekä tunne- ja

ARVIOINNIN TOTEUTUS TARKEMMIN

- Arviointiaineisto koostui kouluille toteutetuista kyselyistä, joissa koulujen henkilöstö, oppilaat ja huoltajat arvioivat sekä yleisesti koulujen kiusaamisen vastaista toimintaa että yhtä arvioinnin kohteena ollutta menetelmää. Henkilöstökyselyyn vastattiin ryhmässä. Oppilaskyselyyn vastasi 4.–9.-luokkien oppilaat ja heidän huoltajansa. Kyselylomakkeet sisälsivät Likert-asteikkollisia väittämiä sekä avoimia vastauksia.
 - Oppilasvastaukset: 12 081
 - Huoltajavastaukset: 2 111
 - Henkilöstökysely: 245
- Aineistoa täydennettiin oppilaiden ja koulujen henkilökunnan etähaastatteluin.
- Tässä julkaisussa tilastollisen merkitsevyyden p-arvona käytettiin arvoa $p < 0,001$. Efektikokoa käytettiin kertomaan erojen suuruudesta. Efektikoon mittana käytetään tässä raportissa Cohenin f-indikaattoreita. Karkeat rajat efektikoon suuruudelle ovat seuraavat: pieni efektikoko $< 0,10$, keskisuuri efektikoko noin $0,20$ ja suuri efektikoko $> 0,40$. Tässä julkaisussa erot vastaajaryhmien välillä on tuotu esiin silloin, kun taustamuuttujien välillä on tilastollisesti merkitseviä eroja ja jos ero ryhmien välillä on keskisuuri ja suuri.
- Analyysivaiheessa koulut jaettiin oppilasmäärän perusteella kolmeen eri luokkaan
 - Pienet koulut: alle 200 oppilasta
 - Keskikokoiset koulut: 200–500 oppilasta
 - Suuret koulut: yli 500 oppilasta

vuorovaikutustaitoihin liittyviä tunteja pidettiin tärkeänä osana etenkin kiusaamista ennaltaehkäisevässä työssä. Yksittäiseksi huolenaiheeksi huoltajat nostivat nettikiusaamisen ja siihen puuttumisen keinot. Huolta aiheutti muun muassa se, onko kouluilla tarpeeksi valmiuksia ja valtuuksia puuttua netissä tapahtuvaan kiusaamiseen. Huoltajat olivat kuitenkin pääasiassa tyytyväisiä koulujen kiusaamisen vastaiseen työhön ja luottivat vahvasti siihen, että koulun henkilökunta osaa ennaltaehkäistä kiusaamista ja puuttua siihen.

Lopuksi

Kouluissa suurimpana huolenaiheena näyttäytyy tällä hetkellä oppilaiden poissaolot ja yksinäisyys. Haasteelliseksi koetaan etenkin oppilaiden poissaoloihin kokonaisvaltaisesti puuttuminen sekä luokan sosiaalisissa suhteissa tapahtuvien muutoksien havaitseminen. Keskeisenä haasteena näyttäytyy netissä ja sosiaalisessa mediassa tapahtuvan kiusaamisen ennaltaehkäisy, havaitseminen ja siihen puuttuminen. Oppilaiden vertaissuhteisiin koulussa vaikuttaa heidän toimintansa vapaa-ajalla ja kasvava osa tästä ajasta kuluu lapsilla ja nuorilla verkossa. Netissä tapahtuvan vuorovaikutuksen merkitys kouluhyvinvointiin ja oppilaiden keskinäiseen kanssakäymiseen on merkittävä ja tapoja puuttua netissä tapahtuvaan kiusaamiseen tulisi tarkastella ja kehittää niin kouluissa kuin opetuksen järjestäjien ja valtakunnan tasoilla. Nettikiusaamisen lisäksi henkilöstö ja huoltajat kokevat haasteeksi kouluarjen kiireisyyden ja henkilökunnan puutteellisen ajan oppilaiden kohtaamiseen.

Karvin toteuttaman arvioinnin pohjalta tehdyissä kehittämissuosituksissa tuodaankin esiin, että kouluissa on tärkeää varmistaa, että kiusaamisen vastaisen työn toteuttamiselle on varattu riittävästi aikaa. Myös kiusaamisen selvittelyyn liittyvää osaamista on tärkeää kouluissa vahvistaa. Opetuksen järjestäjän tulee turvata kouluihin riittävät henkilöstöresurssit, jotta kiusaamisen vastainen työ kouluissa olisi toimivaa. Myös koulun johdolla on tärkeä rooli henkilöstön sitouttamisessa yhteisiin toimintatapoihin sekä suunnan näyttämässä kiusaamisen vastaisessa työssä. Ennaltaehkäisevän työn näkökulmasta on tärkeää määritellä, mitä kaikkea koulun ennaltaehkäisevällä työllä tarkoitetaan ja mitä siihen kuuluu. Kiusaamista ennaltaehkäisevän työn kannalta on olennaista, että oppilaat ja huoltajat tietävät, miten kouluissa toimitaan, jotta kiusaamista ei esiintyisi. Tästä on tärkeä viestiä myös oppilaille ja huoltajille, jotta kiusaamisilmion moninaisuus ymmärrettäisiin paremmin.

Oppilaiden ja huoltajien kokemukset koulujen kiusaamisen vastaisesta työstä olivat arviointiaineiston perusteella vaihtelevia, ja vaikka yleiskuva kiusaamisen vastaisesta työstä on kohtalaisen positiivinen, huomionarvoista on, että lähes viidennes oppilaista ei koe koulunsa ilmapiiriä ja oppilaiden hyvinvointia edistävää toimintaa onnistuneeksi. Juuri näiden oppilaiden näkökulmia olisi tärkeää selvittää niin kouluissa, kuin kansallisellakin tasolla, jotta kouluympäristöstä olisi mahdollista luoda aidosti monenlaiset oppilaat huomioonottava ja kaikille turvallinen. Huoltajat tunnistavat lastensa kokemat haasteet ja toivovat koulun kiinnittävän erityistä huomiota yleisen ilmapiirin parantamiseen sekä oppilaiden turvallisuudentunteen lisäämiseen. Vaikka monet huoltajat tunnistivat koulun toiminnassa paljon hyvää, oppilaiden kokemusten tapaan huomio tulee kiinnittää niihin tekijöihin, joiden koettiin vähentävän oppilaiden hyvinvointia. Sekä huoltajien että oppilaiden kokemukset kertovat koulun haasteista kaikille sopivan ympäristön luomisessa. Haasteisiin pystytään vastaamaan oppilaiden vuorovaikutussuhteita ja empatiataitoja tukemalla ja kouluille tulisikin varata tarpeeksi aikaa ja resursseja näiden kehittämiseen.

Lähteet

- James, A. (2010). School bullying. NSPCC research briefing.
- Nansel, T. J., Overpeck, M., Pilla, R. S., Ruan, W. J., Simons-Morton, B. and Scheidt, P. (2001) Bullying behaviors among U.S. youth: prevalence and association with psychosocial adjustment. *Journal of the American Medical Association*, 285:2992–3100.
- Olweus, D. (1997) Bully/victim problems in school: facts and intervention. *European Journal of Psychology of Education*, 12:495–510.
- Perusopetuslaki 628/1998.
- Roberts, W. ja Morotti, A. (2000). The Bully as Victim: Understanding Bully Behaviors to Increase the Effectiveness of Interventions in the Bully-Victim Dyad. *Professional School Counseling*, December 2000, Vol. 4, No. 2.
- Slattery, L., George, H ja Kern, L. (2019). Defining the word bullying: Inconsistencies and lack of clarity among current definitions. *Preventing School Failure: Alternative Education for Children and Youth*, 2019, VOL. 63, NO. 3, 227–235 <https://doi.org/10.1080/1045988X.2019.1579164>
- Salmivalli, C. (2010). Bullying and the peer group: A review. *Aggression and Violent Behavior*, 15(2), 112–120. <https://doi.org/10.1016/j.avb.2009.08.007>
- Salmivalli, C. ja Nieminen, E. (2002). Proactive and Reactive Aggression Among School Bullies, Victims, and Bully-Victims. *Aggressive Behavior*, Volume 28, pages 30–44 (2002).
- Smith, P. (2016). Bullying: Definition, Types, Causes, Consequences and Intervention. *Social and Personality Psychology Compass* 10/9 (2016), 519–532.
- THL (2021). Kouluterveyskyselyn tulokset 2021. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. <https://thl.fi/fi/tutkimusja-kehittaminen/tutkimukset-ja-hankkeet/kouluterveyskysely/kouluterveyskyselyntulokset>

Kansallinen koulutuksen arviointikeskus

PL 380 (Hakaniemenranta 6)
00531 Helsinki

+358 29 533 5500

Nationella centret för utbildningsutvärdering

PB 380 (Hagnäskajen 6)
00531 Helsingfors

kirjaamo@karvi.fi

Finnish Education Evaluation Centre

P.O. Box 380 (Hakaniemenranta 6)
FI-00531 HELSINKI

karvi.fi